

UOT 821.512.162(091)

XAQANI ŞİRVANİ ƏSƏRLƏRİNİN ƏLYAZMALARININ BAKI NÜSXƏLƏRİNDƏ ƏDƏBİ-TARİXİ MƏLUMATLAR

E.A.Zeynalova

(AMEA-nın müxbir üzvü N.H.Arashlı tərəfindən təqdim edilmişdir)

Məlum olduğu kimi, Xaqani Şirvaninin əsərləri orta əsrlərdə Şərqdə çox məşhur olmuşdur. Təsadüfi deyildir ki, şairin əsərlərinin əlyazmaları Azərbaycanla yanaşı, Türkiyə, İran, Pakistan, Fransa, Britaniya, Rusiya, Tacikistan, Gürcüstan, Hindistan, Özbəkistan və başqa ölkələrin əlyazma mərkəzlərində qiymətli mənbə kimi qorunub saxlanılır. Məqalədə Xaqaninin əlyazmalarının AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan Bakı nüsxələri haqqında məlumat verilmiş və M-192 şifrəli Cümg əlyazmasına istinadən, 14 “Şiniyyə” müəllifinin adı çəkilmişdir. Eləcə də klassik şairlərin əsərlərinin daha dəqiq öyrənilməsi üçün əlyazmaların rolunun vacibliyi vurğulanmış, şairin həm fars, həm də ərəb dilində yazdığı əsərlərdə rast gəlinən katib və nəşr xətlərindən bəhs edilmiş və onlara əlyazmalardan istifadə etməklə aydınlıq gətirilmişdir.

Açar sözlər: Xaqani, qəsidə, əlyazma, beyt, İsfahan

Giriş

Görkəmli Azərbaycan şairi Xaqani Şirvaninin yaradıcılığı ilə bağlı ən geniş yayılmış fikir şairin əsərlərinin dilinin çətinliyi ilə bağlıdır. Şairin yaradıcılığı ilə yaxından tanış olduqca məlum olur ki, şairin onsuz da sadə olmayan dili sonradan daha da “çətinləşdirilib”. Görkəmli alim M.Sultanov bu məsələ ilə bağlı yazır: “*Xaqaninin şeirləri savadsız katiblər və bacarıqsız nəşirlər tərəfindən kobud surətdə təhrif edilmiş və dolaşmaq salınmışdır. Bu hal gürultulu ibarələr, dərin və mürəkkəb müəmmalarla dolu Xaqani şeirlərini bir az da çətinləşdirmişdir*” [1, s.12]. Xaqaninin həyat və yaradıcılığının tədqiqi ilə məşğul olmuş O.L.Vilçevski də şairin əsərlərinin öyrənilməsinin çətinliyini məhz əlyazmalarla bağlı olduğunu göstərmişdir [2, s.65].

Üzü başqa şəxslər tərəfindən köçürülən əsərlərdə müəyyən xətlərin olması təbiidir. Belə xətlər ilk baxışda mənasız bir şey kimi görünə bilər, bir “nöqtə” ilə başqa sözün yaranmış olduğu ərəb əlifbasında məsələ daha ciddidir. Xaqaninin əsərlərinin dəfələrlə üzünün köçürüldüyünü nəzərə alsaq, burada xəttat səhvlərinin olduğu şübhəsizdir. Bəzən şairin fikirlərini təhrif etmək üçün səhvlərin məqsədli şəkildə edildiyini düşünənlər də var. O.L.Vilçevski Xaqani

əsərlərinin İran nəşrləri ilə bağlı məhz belə bir iddia irəli sürərək göstərmişdir ki, İsa peyğəmbərin (s.ə.s.) adının Məhəmməd peyğəmbərin (s.ə.s.) adından daha çox çəkildiyi, türk epos qəhrəmanlarının və sərkərdələrinin adına İran epik qəhrəmanlarının adından daha çox rast gəldiyi Xaqani əsərlərində bəzi sözlərin mənası qəsdən dəyişdirilmişdir və bunun nəticəsində şairin məşhur “Mədain xərabələri” qəsidəsi bu gün İran adət-ənənələrinə yas tutan vətənpərvərlik ruhunda yazılmış əsər kimi təqdim olunur. Alim İran ədəbiyyatşünaslarının Xaqani yaradıcılığının öyrənilməsi sahəsində apardıqları irimiqyaslı işləri, şairin əsərlərinin İranda mütəmadi nəşrini alqışlasa da, bu əsərlərin mətninin etibarlılığını şübhə altına almışdır [3, s.163]. Alimin öz iddiasında nə qədər haqlı olduğunu deyə bilməsək də, nəşrlərdə səhvlərin olduğu şübhəsizdir.

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun fondunda Xaqani Şirvaninin “Küllüyyat”ının, “Divan”ının, müxtəlif əsərlərinin, əsərlərinə yazılan şərhələrin qiymətli əlyazmaları qorunub saxlanılır. Həmin əlyazmalardan istifadə etməklə, şairin əsərlərini daha dəqiq araşdırmaq olar. Məsələn, Sultan Mahmudun saray şairi olmuş, öz zamanəsinin zəngin adamlarından hesab olunan Ünsüriyə həsr olun-

muş əsərə nəzər salaq. Xaqani Ünsürində bəlağətli söz demək bacarığının olmadığını belə göstərmişdir:

اديب وديبر ومفسر نبود

نه سبحان يعرب زبان عنصرى [4]

Beytin Azərbaycan dilinə tərcüməsi və ona yazılan şərhə tanış olaq:

Nə alim, nə şərehi, nə bir ədib,

Nə Söhbən, nə Yö rabbəyan, Ünsürü

[5, s.109].

Söhbən – VIII əsrdə yaşamış məşhur ərəb ədib və natiqlərindəndir; Yörəb – ərəb leksikologiyasının banisi, böyük bir alim olmuşdur [5, s.570].

Beytin **M-34** şifrəli əlyazmada rast gəlinən variantı fərqlidir:

اديب وديبر ومفسر بنبود

نه سبحان يعربى زبان عنصرى [6]

Ədib, dəbir, müfəssir deyil, nə Ünsürünün ərəbcədəki dili Söhbən deyil.

Orta əsrlərdə bəlağət və bəyan elmində kiminsə məharətini mədh edərkən, onu məhz Suhban Vaillə müqayisə etmək ənənəsi mövcud idi. Onda Suhban bəlağəti var; Onda Suhban dili var kimi ifadələr haqqında söhbət gedən şəxsin bəlağətli dilinin olduğuna işarə idi. Xaqani də bu ənənəyə sadıq qalmış, gözəl söz söyləmək bacarığından danışarkən, Suhban Vaillin adını xatırlamışdır. Şərhə *Yörəb* kimi göstərilən şəxs Yörəb ibn Qahtan qədim ərəblərin ulu babası, ərəbcə ilk danışan adam hesab olunsada, beytdə artıq təsir bağışlayır.

Xaqaninin Ünsüriyə əsər həsr etməsini ikincinin məşhurluğu ilə izah edən Bertels həmin əsərin həm orijinalını, həm də tərcüməsini tam şəkildə öz araşdırmasına daxil etmişdir. Araşdırmada sözügedən beyt aşağıdakı şəkildə təqdim edilib:

اديب وديبر ومفسر بنبود

نه سبحان يعرف زبان عنصرى

He был он адибом, дабиром и

толкователем,

He был Сахбаном по красноречию
'Унсури

[7, s.504].

Göründüyü kimi burada *يعربى* əvəzinə yazılmışdır ki, bu da bilməkdə, öyrənməkdə kimi tərcümə olunmalıdır. Bertelsin tərcü-

məsi məzmunu daha yaxın olsa da, burada bilmək, öyrənmək mənasını verən *عرف* kökü bəlağət kimi tərcümə edilmişdir. Beytin məzmununa xələl gəlməsə də, dəqiqlik pozulmuşdur. Bu da M-34 şifrəli əlyazmada göstərilən variantın daha məqsədəuyğun və dəqiq olduğunu düşünməyə əsas verir.

Xaqaninin Əlyazmalar İnstitutunun fondunda saxlanılan qiymətli əlyazmalarından biri də **M-192** şifrəli **Cüng əlyazması**dır [8]. Əlyazma Xaqaniyə aid kataloqda yer alsada, əslində müxtəlif şairlərə məxsus şeirlər toplusudur. Xaqaninin ən çox nəzirə yazılan əsərlərindən olan “Şiniyyə” qəsidəsi ilə başlayan və ona yazılan nəzirələrlə davam edən əlyazma Şərq ədəbiyyatında xüsusi şöhrət qazanmış əsərlərdən hesab edilən “Şiniyyə”nin araşdırılması sahəsində qiymətli mənbə hesab olunmalıdır. Bəzi adlarda hərflərin pozulmasını nəzərə almasaq, əlyazmanın vəziyyəti qənaətbəxşdir. Əlyazmaya aşağıda göstərilən müəlliflərin “Şiniyyə”ləri daxildir:

Hakim Xaqani - *حكيم خاقانى عليه الرحمة*

Xosrov Dəhləvi - *مرأت الصفاء خسرو دهلوى*

“Mirət əs-səfa” (“Saflığın güzgüsü”);

جوابت اين جلاء الروح خاقانى وخسرو را لمولانا

Xaqani və Xosrova Mövlana Caminin “Cəlau ər-ruh” cavabı;

Mövlana - *منهاج الهدى مولانا نظام استرabadى*

Nizam Astrabadi “Minhəc əl-huda” (“Doğru yol”);

- *آينه گيتى نما مولانا مثالى عليه الرحمة*

Mövlana Misali “Ayineyi-Gitinoma” (“Dünyanı göstərən güzgü”);

Xacə Abdullah - *خواجه عبد الله انصارى*

Ənsari;

Mövlana Nurullah - *مولانا نور الله دهخوارقانى*

Dəhxaraqani;

Mövlana Mu-

hammad “Tuhfət əl-əhbab” (“Dostların töhfəsi”);

Molla Urfi - *عمان الجواهر ملا عرفى شیرازى*

Şirazi “Ummən əl-cəvahir” (“Cəvahirat dəryası”);

Zərkeş Səfahani - *زرکش صفاهانى*

أنوار العيون مولانا أبو القاسم شیرازى امرى تخلص

Əmri təxəllüslü Mövlana Əbulqasim Şirazi “Ənvar əl-uyun” (“Gözlərin işığı”);

کاظمی - Pərzadə Kazımı;

واعظ خلخالی - Vaiz Xalxali;

مظهر الذات مولانا عاشقی - Mövlana Aşiqi

“Mazhar əz-zət” (“Şəxsiyyətin təzahürü”).

Şairin ərəbcə yazdığı əsərlərin öyrənilməsində əlyazmalara müraciət daha vacibdir. Belə ki, şairin fars dili ilə müqayisədə ərəb dilində yazdığı əsərlər daha az öyrənilib. Müxtəlif əlyazmalara əsaslanan İran alimlərinin tərtib etdikləri “Divan”ların sonunda verilən ərəbdilli əsərlər bəzən fərqli şəkillərdə təqdim olunub. Bu da şairin əsərlərinin tərcüməsini və öyrənilməsini çətinləşdirir.

Qeyd edək ki, AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun fondunda şairin ancaq ərəbcə yazdığı əsərlərdən ibarət əlyazmaya rast gəlinmədi. Şairin “Küllüyyat” və “Divan”larında hər iki dildə yazdığı əsərlər qarışıq şəkildə təqdim edilib. Şairin ərəbcə yazdığı əsərlərin rast gəlinməsi **B-1978, B-7763, M-247, M-242, M-413, M-34** şifrəli əlyazmalardan istifadə etməklə nəşr və katib xətalərini aşkar etmək olar. Məsələn, Xaqaninin ərəbdilli yaradıcılığında xüsusi əhəmiyyəti olan İmam Cəlaləddinə həsr olunan mədhiyyədən bir beytə nəzər salaq:

زوجة مهجة اصفهان بمدحتي
اضعاف ما قد هدني بهجاء [9, s.947 / 10, s.1346].

İsfahanın qəlbini mədhiyyəmlə evləndirdim.

İsfahan isə dəfələrlə mənim qəlbimi sındırdı

[11, s. 60].

Beytin tərcüməsində müşahidə olunan naqislik birbaşa orijinala bağlıdır. Buna görə də əlyazmaya müraciət edilməlidir. **M-247** şifrəli əlyazmada beyt aşağıdakı kimi təqdim olunub:

روحت مهجة اصفهان بمدحتي
اضعاف ما قد لي بهجاء [12]

İsfahanın qəlbini mədhiyyəmlə rahatlatdım, (bu) həcvin mənə etdiyinin yumşalmasıdır.

Bu variant Dr. Foruzənfərin hazırladığı “Divan”la üst-üstə düşür [13, s.726].

Belə ehtimal etmək olar ki, beyt Xaqaninin İsfahan səfəri ilə bağlıdır. Belə ki, şair başqa şəhərə səfəri zamanı yolüstü İsfahanı da ziyarət edir. Ondan əvvəl İsfahanda olmuş Xaqaninin tələbəsi kimi tanınan Mücirəddin Beylə-

qani isfahanlıları həcv etdiyinə görə, isfahanlılar şairə soyuq münasibət göstərirlər. Xaqani vəziyyəti yüngülləşdirmək üçün “*Mücirəddinin həcvi və İsfahanın mədhi*” adlı bir mədhiyyə yazıb isfahanlıların incik qəlbini rahatladır [14, s.45]. Çox güman ki, şair yuxarıdakı beytdə “*İsfahanın qəlbini öz mədhiyyəmlə sakitləşdirdim*” deməklə, məhz bu hadisəyə işarə etmişdir.

Şairin ərəbcə yazdığı qəsidələr arasında Məlikul-ə’zam Əlaəddinə həsr etdiyi qəsidə maraqlı məzmunu ilə diqqəti cəlb edir. 45 beytdən ibarət olan bu əsər təmtəraqlı mədhiyyədən daha çox hökmdar-şair arasındakı real münasibətlərdən bəhs edir. Qəsidəyə özünəməxsus şəkildə giriş verən şair daha sonra üstüörtülü şəkildə Əlaəddindən narazılığını bildirmiş, qəsidənin sonuna yaxın isə sanki bu şikayəti üçün üzrxahlıq etmişdir. Məhz həmin beyt “Divan”larda belə yazılıb:

بدأت بفرض المدح ثم شفعت
بسنة شكرى ثم ها اتطوع [9, s.957 / 10, s.1362].

Əvvəlcə mədh etməyə başladım, sonra təşəkkür etməyə keçdim, sonra da budur, könüllü şəkildə arzularımı bildirirəm.

Qeyd etdiyimiz kimi, şair qəsidəyə mədh deməklə başlamamışdır. Öldə olan **M-242 şifrəli** əlyazma [15] da bu fikri təsdiqləyir:

بدأت بعرض المراء ثم شفعت
نسبة سكر ثم ها هو المع

Əlyazmada olan variantın ikinci misrasında naqislik müşahidə olunur. Zənnimcə, həm əlyazmadan, həm də “Divan”lardan istifadə etməklə beyti belə yazmaq daha doğru olardı:

بدأت بعرض المراء ثم شفعت
نسبة سكر ثم ها اتطوع.

Əvvəlcə şübhə nümayiş etdirməyə başladım, sonra sərxoşluqla müqayisə edərək onu müdafiəyə keçdim, sonra isə budur, könüllü şəkildə ürəyimdən keçənləri arz edirəm.

Məhz bu variant qəsidənin məzmununa uyğun gəlir. Çünki şair əvvəlcə hökmdarın ona qarşı laqeydliyindən şikayətlənir, hökmdarın səxavətinə şübhə edir, sonra “hər şeyin çoxu ziyandır” fikrini əsas tutaraq, “*Şərabı çox içməyin sonu sərxoşluğa qurşanmaqdır, necə ki, sərxoşluq artıqca, qənimin olur*”, deyərək ona haqq qazandırır, daha sonra ürəyindən keçənləri səmimi bir şəkildə dilə gətirir.

Xaqaninin yaşadığı dövr siyasi hadisələrin, hakimiyyət çəkişmələrinin gücləndiyi dövr idi. Tarixdə iz buraxmış belə hadisələrdən biri də “Fitneyi-ğuzz”dur. Bu hadisə zamanı Guzzlar Səlcuq hökmdarı Sultan Səncəri həbs etmiş və nişapurluları amansızcasına qətlə yetirmişlər. Qətlə yetirilənlər arasında Nişapur Nizamiyyə mədrəsəsinin müdərri, dövrünün görkəmli alimi, bacarıqlı siyasətçisi, poeziya bilicisi İmam Muhəmməd bin Yəhya da var idi. İbn əl-Əsir in verdiyi məlumata görə, “*zəmanəsinin əvəzolunmaz Şafii fəqihisi olan Muhəmməd bin Yəhyanın yanına Uzaq Şərq və Qərbdən çoxlu adam gəlirdi və onun ölümünə bir çox alimlər yas tutdular*” [16, s.387]. XII əsr tarixçisi və alimi Əbul-Fərəc ibn əl-Cauzi hicrətin 550-ci ilində baş verən ən mühüm hadisələrdən biri kimi İmamın ölümü ilə bağlı yazırdı: “*Belə bir xəbər gəlib çatmışdır ki, türkmən guzzları Nişapura daxil olaraq oranı qarət etmiş və əhalini və fəqihləri, o cümlədən Şafii şeyxi Muhəmməd bin Yəhyanı qətlə yetirmişlər, onların qətlə yetirdiklərinin sayı otuz minə yaxın idi*” [17, s.101]. Dövrünün görkəmli ziyalısı kimi, Xaqanı da bu hadisədən çox təsirlənmiş və həm fars, həm ərəbcə yazdığı əsərlərində öz acısını hiss etdirmişdir. Şairin farsdilli “شد” və “خاك” rədifli şeirləri, eləcə də ərəbcə bir qəsidəsi məhz bu hadisənin təsiri altında yazılmışdır. Q.Kəndli-Herisçinin yazdığına görə, “*Xaqaninin “Fitneyi-ğuzz” və İmam Muhəmməd Yəhyanın öldürülməsinə yazdığı mərsiyələr ovaxtkı müsəlman Şərqində yayılaraq dillər əzbəri idi. Bu əsərlər şairin şöhrətinin daha da çox yayılmasına səbəb oldu. 800 il ərzində “Fitneyi-ğuzz”dan danışan təzkirəçilər və tarixçilər Xaqaninin bu mövzuda yazdığı şe’rlərinə toxunmaqdadır*” [18, s.234].

Xaqaninin Muhəmməd bin Yəhyaya yas tutub ağladığı qəsidəsində aşağıdakı beyt M-413 [19] şifrəli əlyazmada belə yazılıb:

سافر حصيرا جسد سنجارا جاور مصيرا نول يحيى.

Səncərin bədəni həbs olunaraq getdi, Yəhyaya çatan mücahidlik oldu.

“Divan”larda isə beyt mövzudan kənar söz yığınıdır:

سافر خضرا بحر بخارا جاور مصرا نول يحيى [9, s.949 / 10, s.1348].

Xızır kimi Buxara dənizinə tərəf getdi, Yəhya isə qonşu ölkəni heyrətə saldı [11, s.67].

Beytin əlyazma variantı yuxarıda bəhs olunan tarixi hadisəni özündə əks etdirdiyi halda, ikinci variant heç bir məna ifadə etmir.

Nəticə.

Yuxarıda deyilənlərdən belə nəticəyə gəlirik ki, klassiklərimizin ərəb və fars dillərində yazdıqları əsərləri araşdırarkən diqqətli olmalı, bütün mümkün variantlardan, eləcə də orijinalı daha dolğun əks etdirən əlyazmalardan istifadə olunmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Sultanov M.S. Xaqani Şirvani (həyatı və yaradıcılığı haqqında). Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1954 g.
2. Вильчевский О.Л. Хагани. Некоторые черты творчества и мировоззрения поэта// Советское Востоковедение, Издательство Академии наук СССР, 1957, № 4.
3. Вильчевский О.Л. Иранские публикации произведений Хагани (поэт XII в.)// Народы Азии и Африки, 1964, №3.
4. <https://ganjoor.net>
5. Xaqani Şirvani. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Yazıçı”, 1987.
6. Xaqani Şirvani. Külliyyat. AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun əlyazması, M-34
7. Бертельс Е.Э. Избранные труды. История персидско-таджикской литературы. М.: Наука, главная редакция восточной литературы, 1960.
8. Xaqani Şirvani. Şeirlər. AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun əlyazması, M-192
9. دیوان افضل الدين بديل بن علي نجار خاقانی شروانی. دکتر ضیاءالدین سجادی. تهران
10. دیوان دکتر میر جلال الدین کزازی // تهران. نشر مرکز. 1375 خاقانی شروانی.
11. Xaqani Şirvani. Ərəbcə şeirləri (filoloji tərcümə). Tərcümə, “Ön söz” və izahların müəllifi: prof. İ.Həmidov. Bakı, “Parlaq İmzalar”, 2017.
12. Xaqani Şirvani. Külliyyat. AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun əlyazması, M-247
13. دیوان خاقانی شروانی. با مقدمه استاد بدیع الزمان فروزانفر. تهران، ۱۳۸۹ ص، 768
14. Ворожейкина З.Н. Исфаханская школа поэтов и литературная жизнь Ирана в предмонгольское время XII-XIII в. М.: Наука, главная редакция восточной литературы, 1984.
15. Xaqani Şirvani. Divan. AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun əlyazması, M-242

16. الكامل في التاريخ. لابن الاثير. دار الكتب العلمية- بيروت، الطبعة الاولى، ١٣٠٧ هـ-١٩٨٧ م. المجلد التاسع، ٥٠٤ ص.
17. المنتظم في تاريخ الملوك والامم لابي الفرج عبد الرحمن بن على بن محمد بن الجوزي. المبعة الاولى. دار الكتب العلمية، بيروت – ١٤١٢ هـ - ١٩٩٢ م. الجزء الثامن عشر، ٢٦٠ ص.
18. Kəndli-Herisçi Q.Ə. Xaqani Şirvani (həyatı, dövrü, mühiti). Bakı, "Elm", 1988.
19. Xaqani Şirvani. Divan. AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun əlyazması, M-413

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
zeynalova 12@bk.ru

LITERARY-HISTORICAL INFORMATION IN BAKU COPIES OF MANUSCRIPTS OF KHAGANI SHIRVANI'S WORKS

E.A.Zeynalova

As you know, the works of Khagani Shirvani were very popular in the East of the Middle Ages. It is no coincidence that the manuscripts of the poet's works are stored, along with Azerbaijan, in the manuscript centers of Turkey, Iran, Pakistan, France, Britain, Russia, Tajikistan, Georgia, India, Uzbekistan and other countries, as valuable sources. The article provides information about the Baku manuscripts of Khagani stored at the Mohammed Fuzuli Institute of Manuscripts of ANAS, and based on the Jung manuscript under the code M-192, the names of 14 authors of Shiniyya are given. The importance of manuscripts for a more detailed study of the works of classical poets is also emphasized, the mistakes of scribes and publishers in the poet's works written in Persian and Arabic are described, and clarity is made by using manuscripts.

Keywords: *Khagani, ode, manuscript, couplet, Isfahan*

ЛИТЕРАТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ В БАКИНСКИХ ЭКЗЕМПЛЯРАХ РУКОПИСЕЙ ХАГАНИ ШИРВАНИ

Э.А.Зейналова

Как известно, произведения Хагана Ширвани были очень популярны на Востоке в средние века. Не случайно рукописи произведений поэта как ценные источники хранятся не только в Азербайджане, но и в рукописных центрах Турции, Ирана, Пакистана, Франции, Великобритании, России, Таджикистана, Грузии, Индии, Узбекистана и других стран.

В статье приводится информация о рукописях Хагана, хранящихся в Баку в Институте рукописей имени Мухаммеда Фузули НАНА. На основании рукописи Джунг под шифром М-192 приводятся имена 14 авторов «Шиния». Подчеркивается важность рукописей для более детального изучения произведений классических поэтов, а также при внесении ясности в допущенных ошибках переписчиков и опечатках издателей в произведениях поэта, написанных на персидском и арабском языках.

Ключевые слова: *Хагана, касыда, рукопись, бейт, Исфahan*